

Govern de les Illes Balears

Conselleria d'Educació i Cultura
Direcció General d'Administració,
Ordenació i Inspecció Educatives

CIÈNCIES SOCIALS, GEOGRAFIA I HISTÒRIA

Introducció

La introducció dels coneixements socials i culturals dins l'aula té una llarga tradició dins la pedagogia i des de sempre ha esdevingut un instrument de valor indiscutible a l'hora de proporcionar als futurs ciutadans eines per poder entendre críticament l'entorn pròxim i el llunyà, per poder-s'hi inserir de manera participativa, per desenvolupar les identitats personals i col·lectives en un marc de respecte envers les altres cultures i societats i per així poder desplegar les aptituds i potencialitats humanes, com ara el pensament abstracte, la curiositat, la creativitat o la sensibilitat envers els fets culturals.

La socialització i la formació de la infància i l'adolescència és una de les raons fonamentals de l'existència de l'escola. Per això ha d'estar oberta i ha de participar en i de l'entorn social, tant el físicament més pròxim com els que ens arriben quotidianament dels mitjans de comunicació. Per tant, la secundària obligatòria ha de preparar els alumnes perquè esdevinguin ciutadans actius i compromesos d'una societat que manifesta canvis accelerats, però també importants elements de continuïtat.

L'increment dels moviments migratoris, a escala planetària, genera societats cada cop més diverses i multiculturals i posa ben al davant la necessitat de garantir alhora les identitats culturals i la cohesió social. A una altra escala, el desenvolupament de nous marcs d'identitat –com ho pot ser Europa– i de nous vincles de relació i de solidaritat, a escala mundial, plantegen la necessitat de superar el marc dels estat-nació, com a nucli bàsic de projecció d'identitat i de solidaritat.

Els canvis que implica el pas de la societat industrial a la societat del coneixement tenen una repercussió molt important en tots els àmbits de la cultura, de manera que també tenen un fort impacte en l'educació. Una funció fonamental del sistema educatiu és ensenyar a gestionar la informació: obtenir-la, seleccionar-la, organitzar-la i interpretar-la per construir nous coneixements i al mateix temps per saber comunicar aquests nous coneixements i contrastar-los amb altres.

Per tot això s'han de garantir uns referents bàsics perquè cada ciutadà pugui desplegar les seves potencialitats i assumir el repte de viure plenament i lliurement en societat.

En aquest marc general, les matèries vinculades a les ciències socials (com la història, la geografia, la sociologia, l'ecologia, la història de l'art o l'economia) han de contribuir a generar un marc ampli de sabers i curiositats que facilitin el desenvolupament crític i participatiu en l'entorn social. La seva funció es revela encara més necessària en un entorn caracteritzat per la diversitat cultural i per la complexitat tecnològica creixent.

L'ensenyament de les ciències socials ha de garantir també l'assoliment de les habilitats i capacitats pròpies de les seves matèries. En l'articulació d'un currículum coherent de ciències socials, la geografia i la història, es perfilen com dos eixos fonamentals entorn dels quals s'articulen totes les altres matèries en un tractament interdisciplinari, tant per la seva perspectiva generalista com per la seva dilatada tradició pedagògica. S'han de donar a l'alumnat referents socials que li permetin entendre el present i el preparin per viure en la societat del futur, i s'ha de fer sobre les coordenades d'espai i temps. La geografia i la història ofereixen una visió global del món alhora que impulsen el desenvolupament de valors que indueixen l'alumnat a adoptar una actitud ètica i compromesa amb una societat cada vegada més global en l'espai i més plural en interpretacions.

Les ciències socials, la geografia i la història han d'oferir als alumnes un encadenament lògic de les qüestions que els ajudi a comprendre de quina manera se succeeixen els esdeveniments històrics i com es distribueixen dins l'espai. L'estudi de la història ha de proporcionar als alumnes de l'educació secundària obligatòria un coneixement de l'evolució de les societats humanes al llarg del temps, necessari per comprendre'n el procés de canvi i transformació, la noció de permanència i les múltiples interrelacions dels factors que els determinen. La geografia servirà per localitzar i interpretar els esmentats processos en l'espai, entitat que estudiarà en totes les seves dimensions. Finalment, el coneixement de les manifestacions artístiques és necessari per significar l'esforç creatiu de l'ésser humà a través del temps i, consegüentment, per valorar la riquesa i varietat del patrimoni cultural, com a reflex i interpretació que societats diverses, coexistents o anteriors a nosaltres, han fet i fan de la seva realitat.

Aquests plantejaments apareixen expressats en els objectius de la matèria, la majoria dels quals integren alhora les finalitats educatives pròpies de la història, geografia i història de l'art, així com d'altres ciències socials, sobre la base de la funció de l'educació secundària obligatòria com etapa propedèutica i terminal. Dins aquests objectius, trobam també que l'ensenyament de les ciències socials, la geografia i la història, ha de garantir alhora l'assoliment de les habilitats i capacitats pròpies de les seves matèries, com ara la cronologia i el sentit del temps; l'orientació espacial; l'anàlisi de fonts i documents; la valoració i interpretació del patrimoni cultural i històric; la causalitat; l'empatia; la reflexió de caràcter general sobre les societats presents i passades; lectura, interpretació i elaboració de mapes, plànols, taules, gràfics, i esquemes; la identificació de problemes, la conceptualització i la reflexió lògica, i el domini de les pràctiques econòmiques i dels rudiments jurídics bàsics.

Ha de ser també un àmbit privilegiat per al desenvolupament de les habilitats i capacitats cognitives, lingüístiques (descripció, narració, explicació, justificació, interpretació, argumentació) i matemàtiques (representació numèrica, proporcionalitat, tractament estadístic, etc.).

Les ciències socials, la geografia i la història s'han d'apropar a diferents tècniques relacionades amb l'ús adequat de la informació. A través de l'observació o la documentació, del seu tractament, de la seva organització, de la seva representació gràfica o la seva comunicació, s'afavoreix l'adquisició de procediments i tècniques propis de cada disciplina. Això ha de permetre que l'alumnat rebi uns coneixements no tancats que el capaciti perquè, des d'aquesta matèria, pugui anar aprenent en el futur per si mateix, de manera autònoma progressivament.

Els continguts i els criteris d'avaluació s'organitzen per cursos. Amb la finalitat de facilitar una presentació més clara, els primers s'agrupen en blocs, que incorporen al seu torn epígrafs que enuncien aspectes concrets.

En tots els cursos hi ha un bloc inicial, denominat "Continguts comuns", en què s'inclou l'aprenentatge dels aspectes fonamentals en el coneixement geogràfic i històric que són procediments de tipus general o que es refereixen a actituds. La presència en el currículum d'aquest bloc inicial té com a finalitat

ressaltar-los, i es considera que hauria de ser en aquest marc en què s'haurien de desenvolupar la resta de continguts.

Pel que fa a la proposta de seqüenciació de continguts es fan les següents consideracions:

A primer s'inclou l'estudi dels mitjans o dominis naturals, tant des de la interacció dels seus elements com de les interrelacions amb els grups humans en la configuració del territori, amb referència espacial a l'àmbit mundial i, en més profunditat, a l'espai balear, espanyol i europeu. La valoració de la biodiversitat i la necessitat de contribuir al seu manteniment.

L'estudi de les societats al llarg del temps s'organitza amb un criteri cronològic. El primer curs se centra en l'evolució de les societats històriques des dels orígens fins a l'edat antiga i de les seves manifestacions artístiques i culturals, amb la finalitat que l'alumnat compregui la configuració de les primeres civilitzacions i les aportacions que, vistes des de la perspectiva temporal, poden resultar més significatives en la configuració de les societats actuals.

A segon s'inclou l'estudi de la població; els comportaments i les tendències demogràfiques i les seves conseqüències; els trets democràtics de les societats actuals, en especial l'espanyola i l'europea, fent clara referència i contextualitzant la comunitat autònoma de les Illes Balears, com també la seva estructura i diversitat, i el paper que desenvolupen les migracions en la configuració de les societats. A més s'aborda la forma de vida a les ciutats i la caracterització de l'espai urbà .

D'altra banda, es continua l'anàlisi de l'evolució històrica, des de les societats medievals fins a la configuració de l'Estat modern: s'analitza l'edat mitjana, posant especial atenció en l'origen de les grans civilitzacions cristiana i musulmana, i la configuració plural del territori peninsular esmentant l'estudi del Regne de Mallorca com a regne independent i els seus vincles dins la Corona d'Aragó. Es tractarà l'evolució i consolidació de la monarquia hispànica en aquells temps, la colonització d'Amèrica i la lluita per l'hegemonia a Europa. Es farà referència a la cultura i a l'art de l'edat moderna.

A tercer correspon l'anàlisi del territori en les seves diferents facetes i àmbits espacials. Partint de l'estudi de les activitats econòmiques i la configuració d'espais i paisatges que generen, s'analitza l'organització política i l'espai geogràfic dels grans àmbits geopolítics i econòmics del món, de la Unió Europea i de l'Estat espanyol, així com les transformacions i els problemes d'un món interdependent, amb especial referència a les desigualtats en el desenvolupament humà. S'acaba amb l'anàlisi de l'espai geogràfic europeu i espanyol, amb especial referència a la diversitat geogràfica de l'Estat espanyol, realitat diversa en la qual es perfila, distingeix i caracteritza la comunitat autònoma de les Illes Balears.

Finalment, quart és el curs en què se sintetitzen les bases històriques de la societat actual i les transformacions econòmiques, polítiques i socials produïdes des del segle XVIII fins a l'actualitat. A més, es fa èmfasi en la història contemporània espanyola, singularment en la configuració de l'estat democràtic a l'Estat espanyol i en la seva pertinença a la Unió Europea. També es destaca quin és el paper de la comunitat autònoma de les Illes Balears i com es veu afectada en la seva configuració actual per la multiplicitat dels canvis esdevinguts.

La selecció d'objectius i continguts d'aquesta matèria té en consideració la presència en l'etapa de les matèries d'educació per a la ciutadania i els drets humans i l'educació èticocívica, que complementen el coneixement del fet social. En els aspectes en què es relacionen s'ha buscat l'enfocament que és específic d'aquesta matèria o bé que resulta complementari .

Els criteris d'avaluació es relacionen amb els objectius i els continguts que es fan realitat i es concreten tenint en compte l'evolució psicopedagògica de l'alumnat. Amb tot això, l'alumnat que, després de superar els criteris d'avaluació que s'acompanyen, continuï la seva educació en cada una de les modalitats de batxillerat, tindrà la base suficient per emprendre l'estudi de tots els aspectes relacionats amb la matèria. Encara que no existeixen disciplines específiques de geografia, història i història de l'art en els cicles formatius de grau mitjà, els ensenyaments rebuts en l'educació secundària obligatòria proporcionen una base adequada de coneixements per poder desenvolupar amb garanties aquest tipus d'estudis. D'altra banda, tenint en compte el caràcter terminal de l'educació secundària obligatòria, l'alumnat que decideixi incorporar-se al món laboral, disposarà d'un seguit de materials i d'habilitats

que li permetran accedir-hi amb prou coneixements per desenvolupar-se com a ciutadans i com a individus amb la possibilitat d'accedir a una formació laboral permanent, necessària per a aquesta incorporació i per al seu manteniment i amb els referents culturals necessaris per fer ús de la cultura i la informació per a la seva vida personal.

Orientacions metodològiques

La matèria de ciències socials, geografia i història, a l'educació secundària obligatòria contribueix amb els seus continguts a la consecució de les competències bàsiques que impregnen tot el currículum d'aquesta matèria i ajuden a obtenir els seus objectius essencials:

- Facilitar la informació necessària per situar l'alumnat al marc cultural i social on viu.
- Ajudar a analitzar i interpretar aquest coneixement amb la finalitat que l'alumne o alumna pugui comprendre el seu món.
- Presentar els continguts amb criteris i principis metodològics encaminats a ajudar l'alumnat a traduir els seus coneixements en comportaments socials, democràtics, solidaris i crítics.

Seràn els membres dels departaments de geografia i història de cada centre qui decideixin la programació de les activitats d'aula més adequades. El professorat coneix el context concret de cada grup d'alumnes i és qui té la responsabilitat directa en l'estructuració dels continguts, la fixació dels ritmes didàctics de desenvolupament i la valoració de l'aprenentatge de tot el plantejament curricular que aquí s'exposa.

Els principis metodològics per a l'ensenyament/aprenentatge de les ciències socials han d'orientar-se cap a la consecució de les competències bàsiques. Per això s'han de vincular els continguts de la matèria amb les estratègies i els processos metodològics perquè l'aprenentatge sigui funcional i significatiu. Només des d'un plantejament globalitzador es pot garantir la consecució de les competències bàsiques i els objectius de la matèria.

Per confeccionar la programació d'aula s'han de considerar distints aspectes:

- La diversitat individual i del grup respecte de les capacitats cognitives, les motivacions i els interessos envers el coneixement. Aquesta diversitat planteja la necessitat de diversificar les estratègies metodològiques i també l'organització de l'aula, les activitats d'ensenyament/aprenentatge, les diferents formes d'agrupació de l'alumnat que permetin treballar individualment o en grup i, finalment, la selecció dels materials didàctics més adients.
- El principi de diversitat. Aquest ha d'orientar el professorat per crear les condicions que permetin la consecució, per part de tot l'alumnat, de totes i cada una de les competències.
- Les aportacions de la psicologia cognitiva. El constructivisme permet orientar la recerca d'estratègies metodològiques i les tècniques didàctiques per afavorir l'aprenentatge significatiu i funcional en contextos diferents. Per tal que les metodologies emprades facilitin l'aprenentatge significatiu, han d'afavorir la construcció dels nous coneixements a partir dels coneixements previs de l'alumnat, creant conflictes cognitius en l'àmbit individual i proporcionant estímuls positius i motivadors. S'ha d'assegurar també que l'alumnat sigui conscient del seu propi procés d'aprenentatge, mitjançant la reflexió en grup en relació amb la transformació dels coneixements i s'ha d'avaluar constantment la construcció que fa l'alumnat dels nous aprenentatges que permetran reelaborar i construir nous coneixements.
- L'organització de l'aula i la utilització dels recursos didàctics. Des de la didàctica s'han d'iniciar noves dinàmiques d'aula que donin sentit al procés d'ensenyament/aprenentatge. Aquests aspectes es concreten en: estratègies a desenvolupar per a l'organització i utilització dels recursos didàctics; tipus d'agrupaments de l'alumnat en relació amb les tasques a desenvolupar dins l'aula i l'entorn, i aspectes organitzatius de les activitats d'aprenentatge.
- La utilització de fonts i recursos didàctics variats de forma seqüenciada i progressiva per obtenir informació, per interpretar-la i comunicar-la de manera eficaç i comprensible. Aquest ús ha de preveure el seu grau de dificultat, la seva especificitat i els seus codis lingüístics propis. Cal potenciar també l'observació directa i indirecta, la lectura de diferents documents i fonts orals, i especialment cal ensenyar-los a treballar amb les TIC i els mitjans de comunicació audiovisuals.

- Recursos relacionats amb l'àrea a Internet (mapes virtuals, bases de dades, estadístiques) i als mitjans de comunicació (documentals, debats, notícies, pel·lícules), al costat dels materials tradicionals (llibre de text, la pissarra, mapes, textos per comentar, diapositives artístiques, transparències). Però s'ha de tenir present que requereixen uns coneixements i destreses específiques per utilitzar-los de forma competent i crítica.
- Facilitació de la creació de situacions educatives que els permetin construir el seu propi coneixement social, geogràfic i històric i valorar críticament la seva informació prèvia.
- La cosmovisió de l'alumnat. Ja que aquesta prové en gran part dels mitjans de comunicació i respon a estereotips i informacions parcials i subjectives, convé presentar situacions que ajudin a qüestionar-se i replantejar-se les idees prejudicades i contribuir a canviar-les. En aquest sentit, correspon al professorat valorar el tipus d'agrupament d'alumnes més adient per a cada activitat: treball individual, per parelles o en grup.

L'avaluació ha de ser individual i contínua. Individual, perquè s'avalua el progrés de cada un dels alumnes tenint presents les seves pròpies capacitats. Contínua, perquè s'han de valorar totes les tasques, actituds i aprenentatges de cada alumne des del principi fins al final del curs.

L'avaluació agafa com a referent directe els objectius de la matèria, que es concreten amb els criteris d'avaluació propis de cada curs. L'avaluació ha de permetre al professorat contrastar els aprenentatges assolits amb les competències que es pretenen desenvolupar, gràcies a l'anàlisi del procés d'ensenyament/aprenentatge, on intervenen les decisions metodològiques. S'organitza en tres moments: avaluació inicial (valoració dels coneixements previs de l'alumnat a principi de curs i de cada unitat didàctica), avaluació formativa (observació i valoració de totes les produccions, els progressos i les actituds de l'alumnat al llarg de tot el període avaluatiu) i avaluació sumativa (valoració dels progressos de l'alumnat al final del període avaluatiu).

L'avaluació formativa ha d'implicar tant el professorat com l'alumnat, atès que ha de permetre al professorat identificar l'adequació de les estratègies d'ensenyament i a l'alumnat les dificultats del seu aprenentatge i la

construcció d'estratègies constructives per a l'aprenentatge, així com assumir la seva responsabilitat com a principal agent del seu propi procés de formació. És a dir, un procés d'avaluació complet i correcte ha de servir perquè el professorat valori si ha posat a l'abast de l'alumnat totes les eines necessàries per al seu procés d'aprenentatge, incloses les adequades per a l'atenció a la diversitat, però també ha de fer entendre a l'alumnat que, ateses aquestes condicions prèvies que el professorat ha d'assegurar, la darrera responsabilitat recau sobre ell mateix, perquè així es converteixi en l'autèntic protagonista de la seva educació.

Tots aquests aspectes articulats, vinculats i interrelacionats han d'orientar les decisions organitzatives i metodològiques del professorat per tal que pugui garantir el desplegament dels continguts de la matèria de ciències socials, geografia i història, decisions encaminades a la consecució dels objectius propis de la matèria i en conseqüència de les competències bàsiques.

Contribució de la matèria a l'adquisició de les competències bàsiques

El caràcter integrador de la matèria de ciències socials, geografia i història, fa que el seu aprenentatge contribueixi a l'adquisició de diverses competències bàsiques.

La *competència social i ciutadana* està estretament lligada a l'objecte d'estudi en si. Pot dir-se que tot el currículum contribueix a l'adquisició d'aquesta competència, ja que la comprensió de la realitat social, actual i històrica és l'objecte d'aprenentatge, però realment s'aconseguirà si es té la perspectiva del coneixement sobre l'evolució i organització de les societats, dels seus èxits i dels seus problemes. Ha de poder ser utilitzada per l'alumnat per desenvolupar-se socialment i l'ha d'ajudar a entendre els trets de les societats actuals, la seva pluralitat i els reptes i compromisos que planteja. Tot això contribueix a crear sentiments comuns que afavoreixen la convivència i ajuden a l'adquisició d'habilitats socials.

També possibilita l'empatia, la valoració i l'exercici del diàleg com a via necessària per a la solució dels problemes. Afavoreix el respecte envers les persones amb opinions que no coincideixen amb les pròpies i, a més, fomenta l'exercici d'aquests valors creant un marc idoni per al treball en col·laboració i per a la realització de debats en els quals es puguin expressar les pròpies idees i

escoltar i respectar les dels altres. Òbviament, l'acostament a diferents realitats socials, actuals o històriques, o la valoració de les aportacions de diferents cultures, ajuda, encara que sigui indirectament, al desenvolupament de les habilitats de tipus social.

En l'adquisició de la *competència en el coneixement i la interacció amb el món físic*, la contribució és rellevant. Inclou, entre altres aspectes, la percepció i el coneixement de l'espai físic en què es desenvolupa l'activitat humana, tant en grans àmbits com a l'entorn immediat, així com la interacció que es produeix entre tots dos. La percepció directa o indirecta de l'espai en el qual es desenvolupa l'activitat humana constitueix un dels principals eixos de treball de la geografia: la comprensió de l'espai en què tenen lloc els fets socials i la vida de l'alumne, és a dir, la dimensió espacial en què adquireixen especial importància els procediments d'orientació, localització, observació i interpretació dels espais i paisatges, reals o representats.

Una altra aportació, no menys significativa, es possibilita des del coneixement de la interacció home-medi i l'organització del territori resultant. La matèria proporciona ocasions abundants per analitzar l'acció de l'ésser humà en la utilització de l'espai i dels seus recursos, no només pel que fa als problemes que a vegades genera, sinó també per les accions que des d'un ús responsable d'ambdós, cerquen assegurar la protecció i la cura del medi ambient.

La contribució a la *competència cultural i artística* es relaciona principalment amb el seu vessant de conèixer i valorar les manifestacions del fet artístic. L'esmentada contribució es facilitarà realment si es preveu una selecció d'obres d'art rellevants, bé sigui pel seu significat en la caracterització d'estils o artistes o per formar part del patrimoni cultural, i es dota l'alumnat de destreses d'observació i de comprensió d'aquells elements tècnics imprescindibles per a la seva anàlisi dins el context real i com a expressió dels seus autors, de la seva interpretació de la realitat que ens envoltava. Des d'aquest plantejament s'afavoreix l'apreciació de les obres d'art, s'adquireixen habilitats perceptives i de sensibilització, es desenvolupa la capacitat d'emocionar-s'hi, a més s'ajuda a valorar el patrimoni cultural, a respectar-lo i a interessar-se per la seva conservació.

La contribució al *tractament de la informació i competència digital* ve donada per la importància que té en la comprensió dels fenòmens socials i històrics comptar

amb destreses relatives a l'obtenció i comprensió d'informació, element imprescindible d'una bona part dels aprenentatges de la matèria. L'establiment de criteris de selecció de la informació proporcionada per diverses fonts segons criteris d'objectivitat i pertinença, la distinció entre els aspectes rellevants i els que no ho són, la relació i comparació de fonts o la integració i l'anàlisi de la informació de manera crítica són algunes de les aportacions fonamentals que es fan en l'adquisició d'aquesta competència.

El pes que té la informació en aquesta matèria singularitza les relacions existents entre aquesta competència i la *competència en comunicació lingüística*, més enllà de la utilització del llenguatge com a vehicle de comunicació en el procés d'ensenyament/aprenentatge. A més, es facilita que s'aconsegueixin habilitats per utilitzar diferents variants del discurs, especialment la descripció, la narració, la dissertació i l'argumentació i es col·labora en l'adquisició de vocabulari, el caràcter bàsic del qual hauria de venir donat per aquelles paraules que, corresponent al vocabulari específic, haurien de formar part del llenguatge habitual de l'alumnat o per aquelles altres que tenen un clar valor funcional en l'aprenentatge de la mateixa matèria.

Es contribueix també, en certa manera, a l'adquisició de la *competència matemàtica*. El coneixement dels aspectes quantitius i espacials de la realitat permet col·laborar en la seva adquisició, en la mesura que la matèria incorpora operacions senzilles, magnituds, percentatges, proporcions, nocions d'estadística bàsica, ús d'escala numèriques i gràfiques, sistemes de referència o reconeixement de formes geomètriques, criteris de mesures i codificació numèrica d'informacions amb la seva representació gràfica. La utilització de totes aquestes eines en la descripció i anàlisi de la realitat social amplien el conjunt de situacions en què els alumnes perceben la seva aplicabilitat i, amb això, fan més funcionals els aprenentatges associats a la competència matemàtica.

La *competència per aprendre a aprendre* suposa tenir eines que facilitin l'aprenentatge, però també tenir una visió estratègica dels problemes i saber preveure i adaptar-se als canvis que es produeixen amb una visió positiva. A tot això es contribueix des de les possibilitats que ofereix per aplicar raonaments de diferents tipus, per buscar explicacions multicausals i predir efectes dels fenòmens socials i per proporcionar coneixements de les fonts d'informació i de la seva utilització mitjançant la recollida i classificació de la informació

obtinguda per diversos mitjans i sempre que se'n faci una anàlisi. També s'hi contribueix quan s'afavoreix el desenvolupament d'estratègies per pensar, per organitzar, memoritzar i recuperar informació, com ara resums, esquemes o mapes conceptuals.

Perquè aquesta matèria participi de l'*autonomia i iniciativa personal* és necessari afavorir el desenvolupament d'iniciatives de planificació i execució, així com processos de presa de decisions. Aquestes habilitats estan presents més clarament en la realització de debats i de treballs individuals o en grup, ja que aquesta tasca implica idear, analitzar, planificar, actuar, revisar el fet, comparar els objectius previstos amb els assolits i extreure'n conclusions.

Objectius

Les ciències socials, la geografia i la història de l'educació secundària obligatòria tenen com a objectiu el desenvolupament de les capacitats següents:

1. Comprendre el territori com a resultat de la interacció de les societats sobre el medi en el qual es desenvolupen i organitzen.
2. Identificar, localitzar i analitzar, a diferents escales, els elements bàsics que caracteritzen el medi físic, les interaccions que es donen entre aquests i les que els grups humans estableixen en la utilització de l'espai i dels seus recursos, valorant les conseqüències de tipus econòmic, social, polític i mediambiental.
3. Identificar els processos i mecanismes que regeixen els fets socials i les interrelacions entre fets polítics, econòmics i culturals i utilitzar aquest coneixement per comprendre la pluralitat de causes que expliquen l'evolució de les societats actuals, el paper que homes i dones hi acompleixen i els seus problemes més rellevants.
4. Conèixer, localitzar i comprendre les característiques bàsiques de la diversitat geogràfica del món i de les grans àrees socioeconòmiques, culturals i polítiques, així com els trets físics i humans del món, d'Europa, de l'Estat espanyol i de les Illes Balears .
5. Identificar i localitzar en el temps i en l'espai els processos i esdeveniments històrics rellevants de la història del món, d'Europa, de l'Estat espanyol i de les Illes Balears per adquirir una perspectiva global de l'evolució de la

humanitat amb un marc cronològic precís que faciliti la comprensió de la diversitat de comunitats socials a les quals es pertany.

6. Conèixer, assumir i valorar les característiques específiques del territori i de la identitat històrica i cultural de la Unió Europea tenint en compte les especificitats regionals que la configuren amb una atenció especial a les regions de la Mediterrània.
7. Conèixer i valorar les característiques específiques del territori i de la identitat lingüística i cultural de les Illes Balears, com també de la seva evolució històrica, tenint en compte les especificitats insulars i les seves relacions amb els territoris de parla catalana i amb la resta de les comunitats de l'Estat espanyol.
8. Valorar i respectar el patrimoni cultural, lingüístic, històric, artístic i mediambiental, assumint les responsabilitats que implica la seva conservació. Conscienciar-se de la significació especial que té aquest patrimoni com a manifestació de la memòria col·lectiva i expressió de la identitat pròpia de les Illes Balears.
9. Valorar la diversitat cultural manifestant actituds de respecte i tolerància envers altres cultures i opinions que no coincideixen amb les pròpies, sense renunciar per això a fer-ne un judici.
10. Adquirir i emprar el vocabulari específic que aporten les ciències socials amb precisió i rigor perquè la seva incorporació al vocabulari habitual augmenti la precisió en l'ús del llenguatge i millori la comunicació.
11. Seleccionar informació amb els mètodes i les tècniques propis de la geografia i de la història, per explicar les causes i conseqüències dels problemes i per comprendre el passat històric i l'espai geogràfic.
12. Cercar i seleccionar, comprendre i relacionar, tractar i comunicar de manera organitzada i intel·ligible informació verbal, escrita, gràfica, icònica, estadística i cartogràfica, procedent de fonts diverses, especialment la que proporciona l'entorn físic i social, els mitjans de comunicació i les tecnologies de la informació.
13. Utilitzar les imatges i les representacions cartogràfiques per identificar, localitzar i explicar objectes i fets geogràfics, i la seva distribució a diferents escales, amb especial atenció al territori espanyol i molt concretament a les Illes Balears.
14. Comprendre els elements tècnics bàsics que caracteritzen les manifestacions artístiques en la seva realitat social i cultural per valorar i respectar el patrimoni natural, històric, cultural i artístic, assumint la

responsabilitat que suposa la seva conservació i apreciar-lo com a recurs per a l'enriquiment individual i col·lectiu.

15. Realitzar tasques en grup i participar en debats amb una actitud constructiva, crítica i tolerant, fonamentant adequadament les opinions i valorant el diàleg com una via necessària per a la solució dels problemes humans i socials.
16. Conèixer el funcionament de les societats democràtiques, apreciand els seus valors i bases fonamentals, així com els drets i llibertats com un èxit irrenunciable i una condició necessària per a la pau, denunciand actituds i situacions discriminatòries i injustes i mostrant-se solidari amb els pobles, grups socials i persones privats dels seus drets o dels recursos econòmics necessaris.

Primer curs

Continguts

Continguts comuns

- Anàlisi i interpretació dels diferents paisatges geogràfics i històrics i dels elements que els configuren.
- Percepció de la realitat geogràfica mitjançant l'observació directa o indirecta. Interpretació i elaboració de gràfics. Lectura, anàlisi i interpretació d'imatges i mapes de diferents escales i característiques.
- Adquisició i aplicació del vocabulari geogràfic, històric i artístic bàsic en la realització d'exposicions orals i escrites d'informes i opinions de contingut social.
- Coneixement dels medis naturals de la Terra i del seu funcionament com a camí per valorar-los com a riquesa que s'ha de respectar i conservar.
- Obtenció d'informació mitjançant fonts diverses (iconogràfiques, arqueològiques, d'obres d'art, escrites, TIC, etc.). Classificació del tipus d'informació que proporcionen i elaboració escrita de la informació obtinguda. Ús de les tecnologies de la informació i la comunicació per a l'estudi de la història, tant en la recerca d'informació com en la comunicació de resultats.
- Localització en el temps i en l'espai dels períodes, les cultures i les civilitzacions i els esdeveniments històrics. Coneixement del concepte de

periodització en la història. Nocions elementals de temps històric. Ús de la cronologia i periodització. Representació gràfica de seqüències temporals.

- Identificació de causes i conseqüències dels fets històrics i dels processos d'evolució i canvi relacionant-los amb els factors que els van originar.
- Coneixement i interpretació dels elements bàsics que caracteritzen les manifestacions artístiques més rellevants en el seu context històric.
- Valoració de l'herència cultural i del patrimoni artístic com a riquesa que s'ha de preservar i col·laborar en la seva conservació.

Bloc 1. La Terra i els medis naturals

- La representació de la Terra. Aplicació de tècniques d'orientació i localització geogràfica.
- Localització en el mapa i caracterització de continents, oceans, mars, unitats del relleu i rius en el món, a Europa, a l'Estat espanyol i a les Illes Balears.
- Caracterització dels principals medis naturals, identificació dels components bàsics del relleu, els climes, les aigües i la vegetació i comprensió de les interaccions que mantenen.
- El clima: elements, factors, característiques i distribució. Aigües i formacions vegetals.
- Els grans medis naturals del món. Regions polars i subpolars, serralades alpines, espais tropicals, zona temperada, amb especial referència als medis temperats d'Europa i de la península Ibèrica.
- Observació i interpretació d'imatges representatives d'aquests espais naturals. Valoració de la diversitat com a riquesa que cal conservar.
- La varietat natural de l'espai europeu. La configuració del relleu, els climes i els paisatges vegetals, les xarxes hidrogràfiques. El medi físic de les Illes Balears i de la península Ibèrica en el context natural d'Europa.
- Descripció i anàlisi del fet insular: unitat i diversitat del medi físic balear. El fet insular en el context europeu i mediterrani.
- Els grups humans i la utilització del medi: anàlisi de les seves interaccions. Riscs naturals, degradació i polítiques correctores. Presa de consciència de les possibilitats que el medi ofereix i disposició favorable per contribuir al manteniment de la biodiversitat i a un desenvolupament sostenible.

Bloc 2. Societats prehistòriques, primeres civilitzacions i edat antiga

- La mesura i la representació gràfica del temps històric. La periodificació històrica: la prehistòria i la història, els conceptes.
- El procés d'hominització. Caçadors i recol·lectors. Canvis produïts per la revolució neolítica. Aspectes significatius de la prehistòria en el territori espanyol. L'art prehistòric. El megalitisme a les Illes Balears: la cultura talaiòtica.
- Les primeres civilitzacions urbanes. Egipte i Mesopotàmia. Art i cultura.
- El món clàssic (I). Grècia: fonaments de la cultura europea. La polis. La democràcia atenesa. L'hel·lenisme. Art i cultura: anàlisi de manifestacions artístiques significatives.
- El món clàssic (II). Roma: la civilització romana i la unitat del món mediterrani. Les formes d'organització econòmica, administrativa i política romanes. Art i cultura.
- La Hispània romana. Conquesta i romanització. La ciutat i la forma de vida urbana. La integració de les Illes Balears al món romà.
- Origen i expansió del cristianisme.
- La crisi i el final de l'Imperi romà. Les invasions germàniques i el fraccionament de la unitat mediterrània.

Criteris d'avaluació

1. Localitzar llocs o espais en un mapa utilitzant dades de coordenades geogràfiques i obtenir informació sobre l'espai representat a partir de la llegenda i la simbologia i comunicar les conclusions de forma oral o escrita.

Amb aquest criteri s'intenta comprovar que l'alumnat és capaç d'identificar les línies bàsiques del sistema d'orientació geogràfica (meridians, paral·lels i línies bàsiques imaginàries) i situar llocs en el mapa mitjançant la longitud i la latitud. Així mateix, permet avaluar si se sap descodificar informació simbòlica i interpretar-la per descriure el contingut de la informació expressada en un mapa.

2. Localitzar en un mapa els elements bàsics que configuren el medi físic mundial, d'Europa, de l'Estat espanyol i de les Illes Balears (oceans i mars, continents, unitats de relleu i rius) i caracteritzar els trets que predominen en un espai concret.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar que es coneix el mapa físic del món, d'Europa i de l'Estat espanyol en els seus trets bàsics i particularment el de les Illes Balears. Se'n localitzen espacialment els elements i l'alumnat és capaç d'expressar els que predominen a cada territori.

3. Comparar els trets físics més destacats (relleu, clima, aigües i elements biogeogràfics) que formen els grans medis naturals del planeta, amb especial referència a l'Estat espanyol i a les Illes Balears, localitzar-los en l'espai representat i relacionar-los amb les possibilitats que ofereixen als grups humans.

Es tracta d'avaluar si l'alumnat és capaç de reconèixer i localitzar en l'espai els principals medis naturals del món, de l'Estat espanyol i de les Illes Balears, de caracteritzar-los i distingir-los en funció de la interacció dels trets físics predominants que formen paisatges geogràfics diferenciats i relacionar-los amb les formes de vida que possibiliten.

4. Identificar i explicar alguns exemples dels impactes que l'acció humana té sobre el medi natural, analitzar-ne les causes i els efectes i reflexionar sobre les mesures i conductes que serien necessàries per limitar-los.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar si els alumnes coneixen alguns problemes mediambientals rellevants, especialment els relacionats més directament amb les característiques del medi natural (escassetat d'aigua, pèrdua de boscos, canvi climàtic, etc.), si els relaciona amb les causes i els efectes possibles, i també si és capaç de proposar accions que poden contribuir a millorar-los a través de la ciència, la tecnologia, el consum responsable i el desenvolupament d'actituds ètiques.

5. Utilitzar les convencions i unitats cronològiques i les nocions d'evolució i canvi aplicant-les als fets i processos referits a la prehistòria i història antiga del món, de la península Ibèrica i de les Illes Balears en l'àmbit mediterrani.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar si s'utilitza la periodització i datació correcta com a referència temporal en la localització de fets i processos històrics i si es té capacitat per identificar, en processos referits a les societats, en la prehistòria i l'edat antiga, elements de permanència i de canvi.

6. Identificar les principals diferències entre caçadors i recol·lectors. Exposar els canvis que va suposar la revolució neolítica en l'evolució de la humanitat i valorar la seva importància i les conseqüències en compararlos amb els elements que van constituir les societats depredadores.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que s'identifiquen els elements bàsics que van conformar les principals societats depredadores i els canvis radicals que van acompanyar la revolució neolítica i de constatar les conseqüències que aquesta va tenir en l'evolució de la humanitat. També s'ha de valorar en l'exposició la correcció en el llenguatge i la utilització d'un vocabulari bàsic adequat.

7. Caracteritzar i valorar la cultura talaiòtica com a manifestació específica del megalitisme a les Illes Balears.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que l'alumnat és capaç de contextualitzar un procés històric d'àmbit local i extrapolar-lo per comprendre el desenvolupament de processos d'abast més ampli.

8. Identificar els trets més rellevants que caracteritzen les primeres civilitzacions urbanes i les seves aportacions a l'evolució de la humanitat.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que l'alumnat és capaç de localitzar en el temps i en l'espai les civilitzacions d'Egipte i Mesopotàmia i reconèixer els elements més bàsics que les van formar, valorant aspectes significatius de la seva aportació en l'evolució de les societats humanes, com l'escriptura.

9. Caracteritzar els trets essencials de la civilització grega, identificant els elements originals d'aquesta i valorant el seu paper i la seva gran aportació a la civilització occidental. Reconèixer els elements culturals i artístics bàsics.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que l'alumnat és capaç de localitzar en el temps i en l'espai les civilitzacions del món clàssic i caracteritzar els elements bàsics que les van formar. Valorar la importància del món grec en la configuració de la civilització occidental. Així mateix es tracta de comprovar si es reconeixen en el món actual i en el patrimoni cultural i artístic elements rellevants de l'aportació de Grècia.

10. Caracteritzar els trets més significatius de la civilització romana, valorar la transcendència de la romanització per a la pervivència del seu llegat en la cultura occidental, especialment a Hispània i esmentar el seu llegat a les Illes Balears.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar el coneixement dels trets de la civilització romana, amb especial atenció a l'organització política, social i econòmica, reconèixer la pertinença d'Hispània a la unitat del món mediterrani creada per Roma i identificar en el patrimoni artístic i en altres trets culturals actuals el llegat de la civilització romana al món occidental, al nostre país i a la nostra Comunitat. Conèixer la importància del seu llegat lingüístic.

11. Fer una lectura comprensiva de fonts d'informació escrita de contingut geogràfic o històric i comunicar la informació obtinguda de manera correcta per escrit.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar que es fa una lectura comprensiva, d'acord amb les capacitats pròpies de l'edat dels alumnes, de diferents fonts d'informació escrita utilitzades en l'estudi de la matèria per obtenir les idees principals que contenen i relacionar-les amb altres per formar esquemes explicatius, i ser capaç de comunicar la informació obtinguda utilitzant correctament l'expressió escrita i el vocabulari idoni al seu nivell i edat.

Segon curs

Continguts

Continguts comuns

- Lectura i interpretació de dades i gràfics demogràfics. Transformació de la informació estadística en informació gràfica.
- Localització en el temps i en l'espai de períodes i esdeveniments històrics. Identificació de nocions de simultaneïtat i evolució. Representació gràfica de seqüències temporals.
- Estudi de causes i conseqüències en els fets i processos històrics distingint-ne la naturalesa. Identificació de la multiplicitat causal en els fets socials. Anàlisi del paper social dels homes i de les dones en la història.

- Adquisició i aplicació del vocabulari bàsic sobre població, societat i economia en la realització d'exposicions orals i escrites.
- Recerca, obtenció i selecció d'informació de l'entorn, de fonts escrites, iconogràfiques, gràfiques, audiovisuals i proporcionades per les tecnologies de la informació.
- Reconeixement d'elements bàsics que caracteritzen els estils artístics i lectura i/o interpretació d'obres significatives considerant-ne el context. Valoració de l'herència cultural i del patrimoni artístic com a riquesa que s'ha de preservar i col·laborar en la seva conservació.
- Recerca i anàlisi de la relació entre aspectes de l'època medieval o moderna i el temps actual.

Bloc 1. Població i societat

- La població: distribució, variables i comportaments demogràfics. Aplicació dels conceptes bàsics de demografia a la comprensió dels comportaments demogràfics actuals, anàlisi i valoració de les seves conseqüències en el món, Europa i a l'Estat espanyol. Lectura i interpretació bàsica de dades i gràfics demogràfics.
- Moviments migratoris. Les estructures demogràfiques. Diferències segons nivells i models de desenvolupament.
- Les societats actuals.
- Estructura i diversitat. Desigualtats, processos de canvi i conflictes. Caracterització de la societat europea, espanyola i de la comunitat balear. Immigració i integració. La diversitat cultural dels grups humans.
- El poblament. Poblament rural i poblament urbà. L'espai urbà. Urbanització del territori en el món actual. Funcions, estructura i jerarquia urbana. Models d'estructura urbana. Forma de vida i problemes urbans.
- La població espanyola: evolució, creixement demogràfic, distribució i contrastos regionals. Projecció de futur. L'especificitat demogràfica de les Illes Balears: caracterització de la societat balear.
- Les ciutats espanyoles: evolució i transformacions espacials. El sistema urbà i les transformacions territorials a les Illes Balears.

Bloc 2. Les societats preindustrials

1. Edat mitjana

- Les invasions i la fi del món antic: Bizanci. L'Islam i la seva expansió. L'Imperi carolingi.
- La societat, l'economia i el poder a l'Europa feudal: senyors, clergues i pagesos. El ressorgir de la ciutat i de l'intercanvi comercial. Burgesia i organització gremial. La cultura i l'art medieval : romànic i gòtic. El paper de l'Església.
- La península Ibèrica a l'edat mitjana. Al-Andalus i els regnes cristians. Organització dels territoris musulmans, trets més importants i evolució. Cultura i art. La configuració dels regnes cristians peninsulars: panoràmica general i evolució territorial. La forma de vida a les ciutats cristianes i musulmanes. Cultura i art a la península Ibèrica. Convivència de les tres cultures: cristians, musulmans i jueus.
- L'expansió mediterrània de la Corona d'Aragó. El Regne de Mallorca: conquesta i repoblació. Les institucions i l'economia. El Regne privatiu de Mallorca. Els estaments. Art gòtic mallorquí. Arquitectura religiosa i civil.

2. Edat moderna

- La crisi del món medieval i els orígens del món modern. Configuració de l'estat modern a Europa. L'enfortiment del poder reial. Humanisme i Renaixement. Renovació ideològica , crisi religiosa i Reforma. Cultura i art del Renaixement.
- Evolució política i econòmica a la Península Ibèrica a l'època moderna. La monarquia autoritària dels Reis Catòlics. El descobriment i colonització d'Amèrica i el seu impacte econòmic. La monarquia hispànica dels segles XVI i XVII.
- La Mediterrània de l'època. Les Illes Balears a l'època moderna. Conflictes interns i tensió social: les Germanies.
- La lluita per l'hegemonia i el relleu del poder polític: L'Europa del Barroc. Transformacions polítiques i econòmiques. Art i cultura.

criteris d'avaluació

1. Descriure els factors que condicionen els comportaments demogràfics, utilitzant els conceptes bàsics de demografia. Identificar les variables i les tendències predominants al món. Conèixer la distribució de la població mundial. Interpretar mapes temàtics sobre població i elaborar gràfics senzills. Aplicar aquests coneixements a l'anàlisi de la població de les Illes

Balears dins el context del règim demogràfic espanyol: desequilibris i conseqüències.

Amb aquest criteri es pretén avaluar si es coneixen, i l'alumnat és capaç d'expressar utilitzant el vocabulari geogràfic adequat, les tendències del creixement i les seves causes i conseqüències utilitzant aquests coneixements per explicar els contrastos, problemes i perspectives que actualment hi ha al món, a l'Estat espanyol i a les Illes Balears: envelliment, immigració, etc.

2. Identificar els trets característics de la societat espanyola actual i distingir la varietat de grups socials que la formen, l'augment de la diversitat que genera la immigració, reconèixer la pertinença al món occidental i exposar alguna situació que reflecteixi desigualtat social.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar si es coneixen els principals trets de l'organització social a l'Estat espanyol i a les Illes Balears, si s'identifiquen els canvis produïts en els últims temps (en la família, en l'origen o procedència dels habitants, en la mobilitat social, en els valors, etc.), si hi reconeixen característiques comunes de les societats desenvolupades occidentals i si s'identifiquen algunes evidències de desigualtat o discriminació a causa de l'origen o la pertinença a un grup social.

3. Saber com s'articula l'espai urbà. Analitzar el creixement de les àrees urbanes, la diferenciació funcional dels espais urbans i els problemes que s'hi plantegen, aplicant aquest coneixement a exemples representatius de ciutats espanyoles i a la caracterització de l'espai de les Illes Balears. Valorar els avantatges i els inconvenients de la vida urbana, fent referència a exemples propers a l'alumnat.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar que es coneixen les causes que provoquen l'augment de la població urbana i el creixement de les ciutats. Es tracta també d'avaluar, a través d'exemples propers, si s'identifiquen les diferents funcions de l'espai urbà i es proposen mesures que contribueixin a millorar algun dels problemes de la vida a ciutat.

4. Destacar la transcendència de la ruptura de la unitat del món mediterrani i la configuració de tres models diferents de civilització: Bizanci, Islam i la cristiandat occidental.

Amb aquest criteri es tracta de valorar la coexistència de tres models ben diferenciats de civilització: Bizanci, Islam i la cristiandat occidental, especialment la riquesa cultural que van suposar i de posar esment a la convivència de les distintes comunitats i cultures a la península Ibèrica.

5. Identificar i descriure els aspectes socials, econòmics, polítics, ideològics i culturals que caracteritzen l'Europa feudal. Conèixer les funcions desenvolupades pels diferents estaments socials i reconèixer la seva evolució fins a l'aparició de l'Estat modern.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar si es reconeixen els elements bàsics que caracteritzen l'economia feudal, el paper social dels diferents estaments i les relacions entre senyors i pagesos, i d'identificar els canvis socials, culturals i artístics que introdueix el renaixement de les ciutats i l'enfortiment progressiu de l'autoritat monàrquica fins a l'aparició de l'Estat modern.

6. Situar en el temps i en l'espai les diverses unitats polítiques que es van succeir i/o van coexistir a la península Ibèrica durant l'edat mitjana, molt especialment l'antic Regne de Mallorca, analitzant-ne els aspectes comuns i les peculiaritats. Comprendre la transcendència cultural de l'edat mitjana, reconèixer els estils artístics (art islàmic, romànic i gòtic) i la seva contribució a la riquesa del patrimoni historicoartístic. Valorar el patrimoni de l'Estat espanyol i en particular el de les Illes Balears. Reconèixer exemples de la pervivència del seu llegat cultural i artístic.

Es pretén avaluar que s'identifiquen les diferents etapes en la formació i consolidació dels regnes cristians i d'Al-Andalus, les característiques polítiques, econòmiques i culturals fonamentals i que se'n reconeix l'aportació cultural i artística a partir de l'anàlisi d'algunes obres rellevants i, en particular, la pervivència d'aquests elements en els nuclis urbans d'origen cristià i musulmà a la península i a les Illes Balears.

7. Reconèixer els canvis de mentalitat que caracteritzen la modernitat i, en concret, identificar els trets bàsics del pensament humanista i de les societats del Renaixement. Entendre la crisi de l'Església i l'aparició de la Reforma dins aquest context.

Aquest criteri vol comprovar si s'entén la renovació ideològica que significa el pensament humanista, si se'n reconeixen els seus trets característics i l'aportació del pensament i dels avanços de la ciència i la tècnica en la construcció de l'edat moderna.

8. Distingir els principals moments de la formació i evolució de l'estat modern i destacar les característiques més rellevants de la monarquia hispànica i de l'imperi colonial espanyol. Valorar la importància de l'ampliació del món conegut.

Aquest criteri intenta comprovar que s'identifiquen les diferents etapes de la monarquia hispànica i les seves característiques polítiques, com són la unió dinàstica dels Reis Catòlics, l'Imperi europeu de Carles V i l'Imperi hispànic de Felip II, així com el relleu en l'hegemonia europea i que es reconeix la importància econòmica i política per a Espanya i per a Amèrica del descobriment i la formació de l'Imperi colonial espanyol.

9. Identificar les característiques bàsiques dels principals estils artístics de l'edat moderna (Renaixement i Barroc) i contextualitzar-los. Conèixer les principals manifestacions artístiques i culturals per valorar-ne la significació com a patrimoni històric de l'Estat espanyol i en particular de les Illes Balears. Aplicar aquest coneixement a l'anàlisi d'algunes obres d'art rellevants i representatives d'aquests estils.

Es tracta de comprovar que diferencien els elements bàsics dels estils artístics de l'edat moderna (Renaixement i Barroc), i apliquen aquest coneixement a l'anàlisi d'obres rellevants amb el reconeixement de la significació d'alguns autors espanyols, particularment del Segle d'Or.

10. Realitzar de manera individual i en grup, amb l'ajuda del professor o professora, un treball senzill de caràcter descriptiu sobre algun fet o tema en què utilitzin fonts diverses (observació, premsa, bibliografia, pàgines web, etc.), seleccionin la informació pertinent, la integrin en un esquema o guió i comuniquin els resultats de l'estudi amb correcció i amb el vocabulari adequat. Interpretar i elaborar diferents tipus de mapes, croquis, gràfics i taules estadístiques utilitzant-los com a font d'informació i mitjans d'anàlisi i síntesi.

Aquest criteri intenta avaluar en quina mesura l'alumnat és capaç de planificar i dur a terme un petit treball de síntesi o indagació, seleccionar la informació pertinent en funció de l'objectiu proposat, organitzar-la adequadament i presentar les conclusions correctament. D'altra banda, permet comprovar si assumeix amb responsabilitat les seves tasques, particularment les que li corresponen com a membre d'un grup.

Tercer curs

Continguts

Continguts comuns

- Obtenció i processament d'informació, explícita i implícita, a partir de la percepció dels paisatges geogràfics de l'entorn o d'imatges, de fonts orals i de documents visuals, cartogràfics i estadístics, inclosos els proporcionats per les tecnologies de la informació i la comunicació. Comunicació oral o escrita de la informació obtinguda.
- Realització de debats, anàlisi de casos o resolució de problemes sobre alguna qüestió d'actualitat fent servir, entre altres, les fonts d'informació que proporcionen els mitjans de comunicació, valorar críticament informacions diferents sobre un mateix fet, fonamentar les opinions, argumentar les propostes, respectar les dels altres i utilitzar el vocabulari geogràfic adequat.
- Elaboració de treballs de síntesi o d'indagació utilitzant informació de fonts variades i presentació correcta d'aquests combinant diverses formes d'expressió, aprofitant de manera especial les possibilitats que proporcionen les tecnologies de la informació i la comunicació.

Bloc 1. Activitat econòmica i espai geogràfic

- L'aprofitament econòmic del medi físic: relacions entre naturalesa, desenvolupament i societat.
- L'activitat econòmica. Necessitats humanes i béns econòmics. Conceptes i institucions bàsiques per comprendre el funcionament de l'activitat econòmica en una economia de mercat i la seva repercussió en el desenvolupament econòmic i a les unitats familiars. Canvis al món del treball.

- Les activitats agràries i les transformacions al món rural. L'activitat pesquera i la utilització de la mar. La producció energètica (fonts renovables i no renovables) i la importància de les energies renovables. L'activitat industrial i els espais industrials. Diversitat i importància creixent dels serveis en l'economia actual. Observació i identificació dels paisatges geogràfics resultants. Presa de consciència del caràcter limitat dels recursos, de la necessitat de racionalitzar-ne el consum i de l'impacte de l'activitat econòmica a l'espai. El canvi climàtic: factors i conseqüències.
- Localització i caracterització de les principals zones i focus d'activitat econòmica, amb especial referència al territori espanyol i europeu.
- Contextualització de l'economia balear dins el marc espanyol, europeu i mundial. La terciarització de les Illes Balears: evolució i situació dels sectors primari i secundari. El turisme: evolució i característiques del turisme tradicional i del turisme alternatiu. Repercussions demogràfiques, socials, culturals, econòmiques i mediambientals del turisme. Els sistemes de transport i les xarxes de comunicació de les Illes Balears.

Bloc 2. Organització política i espai geogràfic

- L'organització política de les societats. L'estat com a entitat política i geogràfica. Tipologia dels estats segons el seu règim, el seu sistema i la distribució territorial del poder. Identificació dels principis i de les institucions dels règims democràtics.
- Organitzacions supraestats. El paper de l'Organització de les Nacions Unides. El mapa polític del món.
- L'organització política i administrativa de l'Estat espanyol i de la Unió Europea. Funcionament de les institucions espanyoles i europees. El model autonòmic espanyol. El mapa polític de l'Estat espanyol i de la Unió Europea.
- L'organització territorial de les Illes Balears: illa, comarca, mancomunitat i municipi. L'organització política de les Illes Balears i de les seves institucions. L'Estatut d'autonomia: Parlament, Presidència i Govern. Els consells insulars. El municipi.

Bloc 3. Transformacions i desequilibris al món actual

- El món contemporani: interdependència i globalització. Desenvolupament i subdesenvolupament.

- Desenvolupament desigual: Les desigualtats socioeconòmiques i ambientals. Relacions entre nord i sud. Polítiques de cooperació i solidaritat. Les grans àrees geopolítiques, geoeconòmiques i culturals del món. La situació de l'Estat espanyol al món.
- Les migracions contemporànies. Tendències i conseqüències dels desplaçaments de població al món actual.
- Riscs i problemes mediambientals. Mesures correctores i polítiques de sostenibilitat. Disposició favorable a contribuir, individualment i col·lectivament, a la racionalització en el consum i al desenvolupament humà de manera equitativa i sostenible.
- L'espai geogràfic europeu. La Unió Europea al món actual: tendències demogràfiques, econòmiques i estratègies de desenvolupament.
- La diversitat geogràfica de l'Estat espanyol. Les activitats agràries i pesqueres a l'Estat espanyol. L'espai rural. La indústria i els espais industrials espanyols. La producció energètica i minera. La terciarització de l'economia espanyola: el comerç i el turisme. El desenvolupament de les noves tecnologies. L'articulació del territori: infraestructures de transport i telecomunicacions. Els impactes de l'activitat humana en el medi físic. El problema de l'aigua. Els desequilibris regionals. La comunitat autònoma de les Illes Balears dins el context social, polític i econòmic de l'Estat espanyol.

Criteris d'avaluació

1. Identificar els principals agents i institucions econòmiques així com les funcions que exerceixen en el marc d'una economia cada vegada més interdependent i aplicar aquest coneixement a l'anàlisi i valoració d'algunes realitats econòmiques actuals.

Amb aquest criteri es pretén avaluar si es coneix el funcionament bàsic de l'economia a través del paper que compleixen els diferents agents i institucions econòmiques i si disposen, per tant, de les claus imprescindibles per analitzar alguns dels fets i problemes econòmics que els afecten directament a ells o les seves famílies (inflació, cost de la vida, mercat laboral, consum, etc.), o que caracteritzen l'actual globalització de l'economia (espai financer i econòmic únic, extensió del sistema capitalista, etc.).

2. Conèixer, identificar i valorar els aspectes geogràfics de l'entorn com a resultat de les interaccions entre el medi natural i l'activitat humana.

Distingir els principals tipus de recursos naturals i la seva distribució al món. Valorar-ne la importància social i comprendre la necessitat d'explotar-los racionalment. Percebre i descriure els efectes mediambientals de les activitats humanes, particularment a l'Estat espanyol i a les Illes Balears. Conèixer plantejaments i mesures de defensa del medi ambient i manifestar interès i respecte pel medi.

Amb aquest criteri es pretén comprovar si l'alumne sap identificar les interaccions entre les activitats humanes i el medi ambient i si s'ha pres consciència de la necessitat d'un aprofitament racional i sostenible dels recursos i de la defensa i protecció mediambiental.

3. Caracteritzar els principals sistemes d'explotació agrícola i ramadera existents en el món, localitzar-ne alguns exemples representatius, i utilitzar aquesta caracterització per analitzar la problemàtica del sector agrari a l'Estat espanyol i a les Illes Balears.

Aquest criteri intenta avaluar si els alumnes saben reconèixer els trets dels principals sistemes agraris i les noves tècniques industrials aplicades a l'agricultura. També intenta comprovar si utilitzen aquests conceptes en analitzar situacions concretes que il·lustrin els problemes més destacats de l'agricultura i ramaderia actual i en particular de l'espanyola en el marc del mercat europeu.

4. Descriure les transformacions que, en els camps de les tecnologies, l'organització empresarial i la localització, s'estan produint en les activitats, els espais i paisatges industrials; localitzar i caracteritzar els principals centres de producció en el món i a l'Estat espanyol, i analitzar les relacions d'intercanvi que s'estableixen entre països i zones.

Es tracta d'avaluar que es coneixen els principals tipus d'indústries, s'identifiquen les actuals formes de producció i els nous paisatges industrials i localitzen les zones productores d'energia i béns industrials més destacats, i també que es reconeixen els corrents d'intercanvi que generen la producció i el consum.

5. Identificar el desenvolupament i la transformació recent de les activitats terciàries per entendre els canvis que es produeixen tant en les relacions econòmiques com socials. Conèixer els principals eixos de transport i

comunicacions i els fluxos d'intercanvi comercial, amb especial referència a Europa, a l'Estat espanyol i a les Illes Balears.

Amb aquest criteri s'avalua que es coneix el desenvolupament progressiu i el predomini de les activitats de serveis en l'economia actual, així com el paper que tenen els transports i les comunicacions, utilitzant aquest coneixement per explicar l'augment de la població urbana i el creixement de les ciutats.

6. Identificar i localitzar en el mapa de l'Estat espanyol les comunitats autònomes i les seves capitals, els estats d'Europa i els principals països i àrees geoeconòmiques i culturals del món, reconèixer l'organització territorial, els trets bàsics de l'estructura i organització politicoadministrativa de l'Estat espanyol i la seva pertinença a la Unió Europea.

Aquest criteri pretén avaluar la localització, en els seus respectius mapes polítics, de les comunitats autònomes espanyoles, els estats europeus i els grans països i àrees geoeconòmiques del món, identificar els trets i les institucions que regeixen l'ordenament territorial de l'Estat espanyol, així com la seva participació en les institucions de la Unió Europea.

7. Descriure els trets geogràfics comuns i diversos que caracteritzen l'espai geogràfic espanyol i explicar el paper que juguen els principals centres d'activitat econòmica i els grans eixos de comunicació com a organitzadors de l'espai i com la seva localització es relaciona amb els contrastos regionals.

Amb aquest criteri es pretén avaluar que l'alumnat reconeix els trets físics i humans bàsics del territori espanyol i té una representació clara dels centres econòmics i la xarxa principal de comunicacions i si sap explicar que en aquesta organització hi ha regions i àrees territorials diferenciades.

8. Analitzar indicadors socioeconòmics de diferents països i utilitzar aquest coneixement per reconèixer els desequilibris territorials en la distribució dels recursos. Explicar els factors que originen les desigualtats al món i les seves conseqüències i mostrar sensibilitat davant les desigualtats.

Amb aquest criteri s'intenta saber si l'alumnat sap extreure i comprendre la informació que aporten dades numèriques i exposar-ne les conclusions, i si utilitza la informació per identificar situacions diferenciades en el grau de desenvolupament dels països. A més, es tracta d'avaluar si dedueix algunes conseqüències d'aquestes diferències, en particular les relacions de dependència que generen i si mostra en les opinions rebuig cap a les desigualtats.

9. Analitzar la situació espanyola i balear com a exemple representatiu de les tendències migratòries en l'actualitat, identificar-ne les causes, relacionar-ho amb el procés de globalització i d'integració econòmica que s'està produint, així com identificar les conseqüències tant per al territori receptor com per als països emissors, manifestant actituds de solidaritat en la valoració d'aquest fenomen.

Amb aquest criteri es pretén avaluar que se saben utilitzar els coneixements sobre les tendències del creixement demogràfic i de desenvolupament econòmic per explicar les tendències migratòries predominants en el món actual, en particular el caràcter de la immigració com un fenomen estructural de les societats europees i espanyola, analitzant un exemple representatiu proper a l'experiència de l'alumnat i emetent un judici raonat sobre les múltiples conseqüències que això comporta.

10. Identificar les característiques del fet geogràfic de la insularitat i analitzar-ne, en relació amb el context territorial de les Illes Balears, les implicacions en la consideració i percepció de l'espai físic i en els diferents àmbits de l'activitat humana, valorant les diferències insulars de caire geogràfic, cultural, socioeconòmic, etc. Conèixer, interpretar i valorar el procés de terciarització que s'ha donat a les Illes Balears al llarg de la segona meitat del segle XX.

Aquest criteri permet comprovar si l'alumnat coneix i identifica els trets característics de les Illes Balears pel que fa al seu territori, les activitats econòmiques i els components socials i culturals.

11. Descriure algun cas que demostrï les conseqüències mediambientals de les activitats econòmiques i els comportaments individuals, discriminar les formes de desenvolupament sostenible que són nocives per al medi ambient i aportar algun exemple dels acords i les polítiques internacionals per frenar-ne el deteriorament.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que s'ha pres consciència dels problemes que l'ocupació i l'explotació de l'espai poden generar en el medi ambient i es coneixen plantejaments i polítiques de defensa del medi ambient, suggerint actuacions i polítiques concretes que millorin la qualitat ambiental i col·laborin en la recerca d'un desenvolupament sostenible.

12. Utilitzar fonts diverses (gràfics, croquis, mapes temàtics, bases de dades, imatges, fonts escrites) per obtenir, relacionar i processar informació sobre fets socials i comunicar les conclusions de manera organitzada i intel·ligible utilitzant les possibilitats que ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació.

Aquest criteri avalua el maneig correcte dels instruments gràfics i cartogràfics, així com la lectura i la interpretació de gràfics i mapes temàtics, d'una dificultat similar o inferior a l'habitual en els mitjans de comunicació. Es tracta també de comprovar si s'utilitzen en la presentació de les conclusions les possibilitats que proporciona un processador de textos o una presentació, per exemple.

13. Utilitzar amb rigor la informació obtinguda de fonts diverses i exposar opinions raonades en participar en debats sobre qüestions d'actualitat pròximes a la vida de l'alumne i manifestar actituds de solidaritat.

Aquest criteri permet comprovar la sensibilitat envers els problemes del món actual, com ara l'existència de col·lectius desfavorits, situacions de discriminació, deteriorament ambiental, mercat de treball, pautes del consum, etc., que s'aborden amb rigor i amb actitud solidària. D'altra banda, permet avaluar l'ús adequat del llenguatge oral i de l'argumentació, així com l'acceptació de les normes que regeixen el diàleg i la intervenció en grup.

Quart curs

Continguts

Continguts comuns

- Localització en el temps i en l'espai dels esdeveniments i els processos històrics més rellevants. Identificació dels factors que intervenen en els

processos de canvi històric, diferenciació de causes i conseqüències i valoració del paper dels homes i les dones, individualment i col·lectivament, com a subjectes de la història.

- Identificació dels components econòmics, socials, polítics, culturals que intervenen en els processos històrics i comprensió de les interrelacions que es donen entre aquests.
- Recerca, selecció i obtenció d'informació de fonts documentals, obtinguda segons criteris d'objectivitat i pertinència i diferenciar els fets de les opinions i les fonts primàries de les secundàries. Contrast d'informacions contradictòries i/o complementàries a propòsit d'un mateix fet o situació. Anàlisi i treball amb textos històrics d'especial rellevància.
- Anàlisi de fets o situacions rellevants de l'actualitat amb indagació dels antecedents històrics i de les circumstàncies que els condicionen.
- Valoració dels drets humans i rebuig de qualsevol forma d'injustícia, discriminació, domini o genocidi.
- Assumpció d'una visió crítica cap a les situacions injustes i valoració del diàleg i la recerca de la pau en la resolució dels conflictes.
- Reconeixement dels elements bàsics que configuren els principals estils o artistes rellevants de l'època contemporània i contextualitzar-los a la seva època, i interpretació d'obres artístiques significatives. Aplicació d'aquest coneixement a l'anàlisi d'algunes obres rellevants.

Bloc 1. Bases històriques de la societat actual

- Transformacions polítiques i econòmiques a l'Europa de l'antic règim. L'absolutisme i la seva crisi. Il·lustració i despotisme il·lustrat i parlamentarisme anglès. L'absolutisme i la Nova Planta. Reformisme borbònic a Espanya.
- Transformacions polítiques i socioeconòmiques al segle XIX. Revolució industrial. Revolucions polítiques i canvis socials : les revolucions liberals.
- El moviment obrer. Formes de vida a la ciutat industrial. Les internacionals socialistes. La Comuna de París.
- Crisis de l'antic règim i construcció de l'estat liberal a l'Espanya del segle XIX.
- Grans canvis i conflictes a la primera meitat del XX. Imperialisme i Primera Guerra Mundial. La revolució russa. El període entre guerres: el crac del 29 i l'ascens dels totalitarismes: feixisme, estalinisme i dictadures conservadores. La Segona Guerra Mundial.

- Transformacions a l'Espanya del segle XX: crisi de l'estat liberal. La crisi de la restauració. La II República. La Guerra Civil. El franquisme. Les Illes Balears del maurisme a la repressió franquista.
- Art i cultura a l'època contemporània.

Bloc 2. El món actual

- L'ordre polític i econòmic mundial a la segona meitat del segle XX: blocs de poder i models socioeconòmics. La guerra freda i la política de blocs. El paper dels organismes internacionals. Els processos descolonitzadors. La revolució xinesa. La construcció de l'estat del benestar.
- Transició política i configuració de l'Estat democràtic a Espanya. La constitució de 1978 i la formació de l'estat de les autonomies.
- Procés de construcció de la Unió Europea. L'Estat espanyol i la Unió Europea avui.
- Canvis a les societats actuals. Els nous moviments socials i culturals. La crisi i caiguda del bloc comunista.
- Els mitjans de comunicació i la seva influència. La societat de la informació.
- Globalització i nous centres de poder.
- Focus de tensió i perspectives en el món actual. La crisi de l'estat del benestar.

Criteris d'avaluació

1. Situar en el temps i en l'espai els períodes i els fets transcendentals i processos històrics rellevants que s'estudien en aquest curs i identificar el temps històric en el món, a Europa i a Espanya, aplicant les convencions i els conceptes habituals a l'estudi de la història.

Es tracta d'avaluar si l'alumnat coneix les principals etapes i períodes cronològics i si és capaç de comprendre les nocions de simultaneïtat i canvi i els moments i els processos que caracteritzen el trànsit d'unes etapes a altres, i aplicar aquestes nocions a l'evolució històrica des del segle XVIII fins al món actual.

2. Identificar les causes i les conseqüències dels fets i els processos històrics significatius, establir-ne connexions i reconèixer la causalitat múltiple que comporten els fets socials.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar que s'és capaç d'explicar els factors que influeixen en un fet o procés històric significatiu i de reconèixer la naturalesa, jerarquització i interrelació de les causes, així com les seves conseqüències a curt i llarg termini.

3. Esmentar les transformacions que es produeixen a l'Europa al segle XVIII, prenent com a referència les característiques socials, econòmiques i polítiques de l'antic règim i explicar els trets propis de l'absolutisme i del reformisme borbònic a Espanya.

Amb aquest criteri es tracta de comprovar, partint del coneixement dels trets generals de la societat a l'antic règim que es reconeixen els canvis que es produeixen al segle XVIII, i descriure el caràcter centralitzador i reformista propi de l'absolutisme i del despotisme il·lustrat a Espanya.

4. Identificar els trets fonamentals dels processos d'industrialització i modernització econòmica i de les revolucions liberals burgeses, i valorar els canvis econòmics, socials i polítics que van suposar i identificar les peculiaritats d'aquests processos a Espanya.

Aquest criteri pretén avaluar que es reconeixen els canvis que la revolució industrial va introduir en la producció i els diferents ritmes d'implantació en el territori europeu, així com les transformacions socials que en deriven. Així mateix, permet comprovar si es coneixen les bases polítiques de les revolucions liberals burgeses i si s'identifiquen i se saben explicar els trets propis d'aquests processos a l'Estat espanyol.

5. Caracteritzar el naixement i evolució del moviment obrer i identificar els trets fonamentals de les ideologies no burgeses.

Aquest criteri pretén avaluar que s'és capaç de caracteritzar l'estratificació social sorgida de la industrialització i també la resposta de les classes menys afavorides enfront de la seva situació, incloent l'articulació d'ideologies alternatives al liberalisme.

6. Explicar les raons del poder polític i econòmic dels països europeus a la segona meitat del segle XIX, identificar els conflictes i els problemes que caracteritzen aquests anys, tant en l'àmbit internacional com a l'interior dels estats, especialment els relacionats amb l'expansió colonial i amb les tensions socials i polítiques.

Es tracta d'avaluar que es coneixen els esdeveniments més rellevants que expliquen el protagonisme d'Europa durant l'època de l'imperialisme, però també les conseqüències d'aquesta expansió colonial en l'àmbit de les relacions internacionals i en els mateixos països.

7. Caracteritzar i situar en el temps i en l'espai les grans transformacions i conflictes mundials que han tingut lloc al segle XX i aplicar aquest coneixement a la comprensió d'alguns dels problemes internacionals més destacats de l'actualitat.

Mitjançant aquest criteri es pretén valorar que s'identifiquen els principals esdeveniments en el panorama internacional del segle XX, com són les revolucions socialistes, les guerres mundials i la independència de les colònies, a fi de comprendre millor la realitat internacional present. És d'interès comprovar la capacitat d'analitzar alguns problemes internacionals actuals en vista dels esdeveniments esmentats.

8. Identificar, analitzar i comparar les solucions totalitàries del segle XX amb les propostes dels estats democràtics.

Aquest criteri pretén comprovar que es comprenen les diferents tipologies d'estat dictatorial i se saben contrastar amb l'alternativa que presenta la democràcia. A més valora la capacitat crítica envers l'autoritarisme i l'assumpció dels valors de l'estat de dret, l'imperi de la llei i de la democràcia.

9. Caracteritzar i contextualitzar en l'espai i el temps la gènesi, desenvolupament i crisi de l'Estat del benestar.

Aquest criteri prova de valorar la competència per caracteritzar l'evolució d'un procés històric de llarg recorregut, a més d'avaluar la seva comprensió com a element clau i definidor de les societats occidentals actuals. Aplicar aquesta anàlisi a quatre escales espacials: mundial, europea, espanyola i balear.

10. Identificar i caracteritzar les diferents etapes de l'evolució política i econòmica d'Espanya durant el segle XX i els avenços i retrocessos fins aconseguir la modernització econòmica, la consolidació del sistema democràtic i la pertinença a la Unió Europea.

Aquest criteri intenta avaluar si es reconeix la crisi de la monarquia parlamentària, les polítiques reformistes empreses durant la Segona República, el franquisme, el desenvolupament econòmic i la transició política fins a la Constitució de 1978 i la consolidació de l'Estat democràtic, en el marc de la pertinença de l'Estat espanyol a la Unió Europea.

11. Reconèixer en la Constitució espanyola i en l'Estatut d'autonomia de les Illes Balears les institucions polítiques bàsiques actuals, especialment els organismes de representació democràtica, i valorar la significació històrica que representa la recuperació de les institucions d'autogovern. Reconèixer i valorar els principals trets culturals de les Illes Balears i identificar les referències patrimonials més importants de la seva història.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar la capacitat d'utilitzar amb propietat el vocabulari bàsic que ha de assumir un ciutadà a una democràcia moderna, a més de valorar la identificació de l'alumnat en les institucions de govern democràtiques tant a escala nacional com autonòmic.

12. Dur a terme treballs individuals i en grup sobre algun focus de tensió política o social al món actual, indagar-ne els antecedents històrics, analitzar-ne les causes i plantejar possibles desenllaços utilitzant fonts d'informació pertinents incloses algunes que ofereixin interpretacions diferents o complementàries d'un mateix fet.

Amb aquest criteri es tracta d'avaluar la capacitat de l'alumnat per abordar, assessorat pel professorat, l'estudi d'una situació del món en què viu, buscar-ne els antecedents i les causes que l'originen i aplicar els seus coneixements per plantejar amb lògica les possibles conseqüències. Es tracta, també, de comprovar la iniciativa per planificar el treball, accedir amb certa autonomia a diverses fonts d'informació, analitzar i organitzar-la i presentar les conclusions de manera clara amb la utilització, si escau, de les possibilitats que ofereixen les tecnologies de la informació i la comunicació.